

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

A Magyarság (ma Vasutas) sporttelep építése

A Dunakeszi Vasutas jogelődje, a Magyarság Sport Egyesület 1926-ban alakult a dunakeszi Járműjavító gyári sportegyleteként. Az új egyesület vezetői még abban az évben a MÁV Igazgatósághoz fordultak a Járműjavító mögötti terület megvásárlásának, és ott sporttelep építésének ügyében. A területet a Magyar Királyi Államvasutak Igazgatósága ingyen az üzem rendelkezésére bocsátotta. A kezdetben csak grundnak nevezhető területen, ahol a labdarúgók először tartották edzéseiket, csupán két földbe ásott fűzfa karó jelentette a futballpályát.

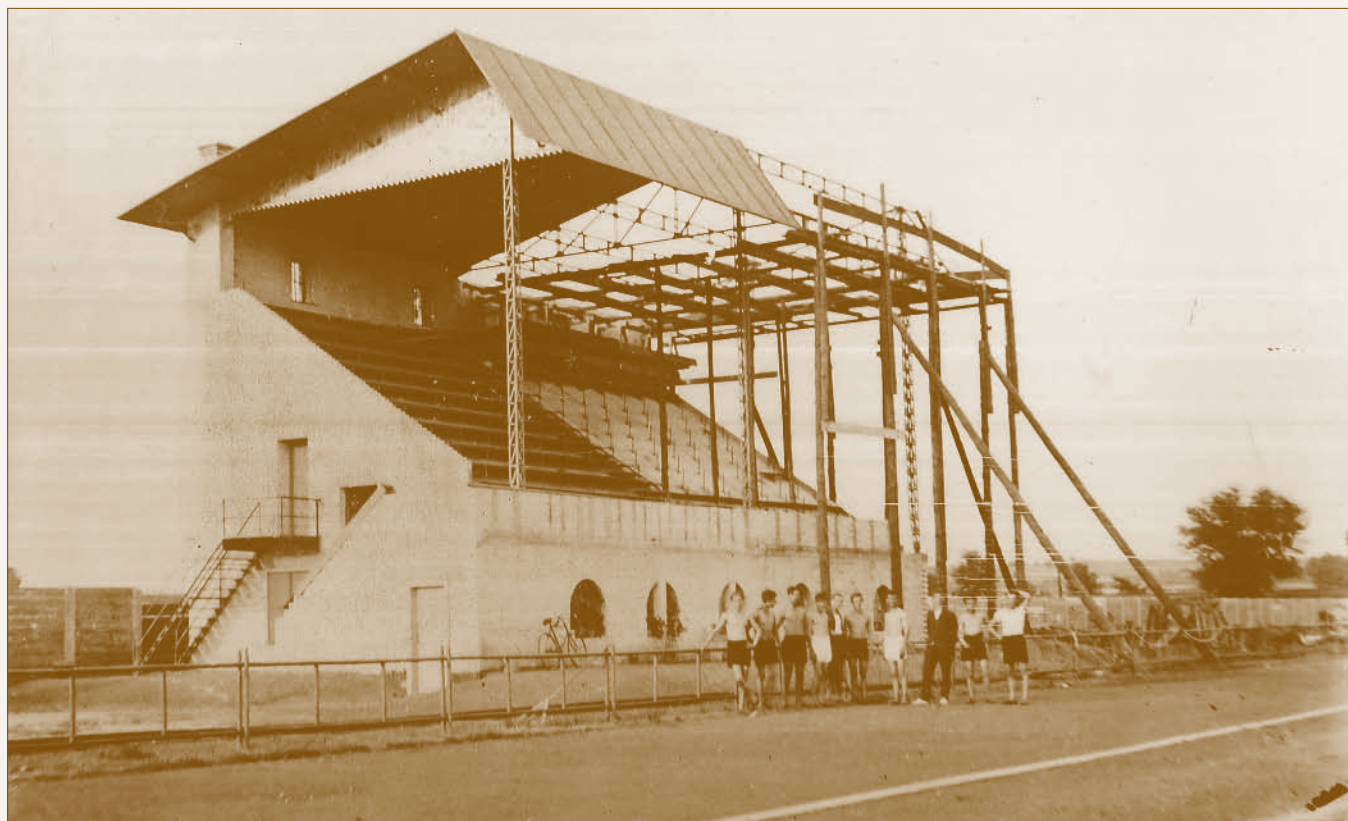
A sporttelep helyének kijelölése abból a szempontból előnyös volt, hogy a gyár előtti iparvágány önerőből történt meghosszabbításával az építőanyagok szállítása könnyen megoldhatóvá vált. A Főműhely vezetője, Lányi Ferenc még 1926 szeptemberében Káldos Endrét, az üzem mérnökét bízta meg a sporttelep terveinek, műszaki dokumentációjának elkészítésével. Még abban a hónapban – az üzem munkásainak jelentős segítségével – megindult a 3 évig tartó építkezés.

Először a 120x70 méter méretű homokos labdarúgópálya és a tribün készült el 1929-ben. A lelátó és az öltözők helyét úgy jelölték ki, hogy a labdarúgópálya köré futópálya is készülhesen. A napjainkban már kellemes árnyat adó fák nagy részét is ekkor ültették. Az első verseny és egyben a hivatalos pályá-

avató ünnepség egy 1929-ben – az építkezések befejezése után néhány héttel – megrendezett futóverseny volt.

A kis képen, mely 1926-ban készült, a sporttelep részére kijelölt füves területen végzett első „kapavágásokat”, a földmunkák megkezdését láthatjuk. A nagy fénykép az 1929-ben átadott fedett tribün építését örökíti meg.

(a szerkesztő)

TARTALOM:

A Magyarság (ma Vasutas)
sporttelep építése 1

VARGA István József

Az Alag-Dunakeszi református
egyház alapító lelkésze, Kirner
Adalbert Bertalan 2. rész 2

ÁGOSTON András

Az alagi németek kitelepítése
1948-ban 6

LÉVAI Tibor

Belföldi Jockey 7

BÁTONYI Pál

A Wattay család Dunakeszit
birtokló tagjai 4. rész 9

ASZTALOS Mihály

Pillanatképek egy család
életéből 11

SZÁMUNK SZERZŐI:

ÁGOSTON András – történész,
művészettörténész

ASZTALOS Mihály

BÁTONYI Pál – nyá. ezredes (Szód)

LÉVAI Tibor – helytörténeti kutató

VARGA István József – református
presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Csonka Mária

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város Önkormányzata

Jelen számunk 1. oldalán szereplő fényképek a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonát képezik. A 6. oldalon szereplő kép forrása a kismimmetek.hu webportál. A további képek a szerzők tulajdonában vannak.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi református egyház alapító lelkésze, Kirner Adalbert Bertalan

2. rész

Kirner Adalbert Bertalan fia, Kirner Károly Bertalan az 1926-27-es tanévben a rákospalotai református elemi népiskolában kitűnő eredménnyel zárta a III. osztályt. Noha Kirner Bertalan az alagi elemi iskolában az iskolaszék tagja volt, Kirnerné pedig ott tanított, gyermekük mégis Rákospalotán végezte el a 4. elemi, ott, ahol édesapja annak idején, 1910-11-ben hittant oktatott.

1927. július 17-én megalakult az Alag-Dunakeszi református anyaszentegyház II. számú „Szemere Huba” ifjúsági csapata. Elnöknek Kirner lelkészt választották, aki a leventeoktatásban is jelentős szerepet vállalt.

1928-ban vásárolta meg Szemere Kálmán főgondnok dr. Kun Tibortól azt az alagi épületet, mely ún. kultúrházként működött volna. Az eladó hat hónapos fizetési határidőt adott az egyháznak, melyet az nem tudott teljesíteni, így Szemere maga fizette ki a vételárat. Az épület egy részét ünnepségek, ifjúsági- és bibliaórák, egyéb rendezvények lebonyolítására használták, a másik felében kocsmát üzemeltettek, illetve erre a célra bérbe adták. Az épülettel, a bérlőkkel, a vendégekkel, a községi előjárósággal és az adóhatósággal sok gondja volt az egyházi tanácsnak. Végül Szemere gondnok elunva a pereskedéseket és a növekedő költségeket, eladta az épületet. Ez az egykori „Kultúrház” jelenleg a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtárnak ad otthont.

Az Alag-Dunakeszi református egyház 1928-ban egy „alkalmi vétel” miatt újabb 40.000 korona kölcsönt vett fel a „váci papoktól” (Váci Káptalan Takarékpénztár). A Hunyadi János és Rákóczi utak sarkán telket vásároltak („Váradí-féle parochia kertek”), melyre templomot és a református hívek számára lakásokat akartak építtetni. Majd újabb ötletek, újabb kölcsönök, újabb vásárlások jöttek, pl. a Tömöry-Bojár-Strausz-féle iskola. Ebben az évben – ahogy Kirner fogalmaz – a budapesti evangélikus testvérek példájára bérházat vásárolt az egyház Pesten. „Egy 13 lakású bérházat vehettünk meg bpesten, melynek garantált jövedelme volt a házbevallási ív szerint is 7524 pengő (a pengőt 1927. január elsején vezették be az inflálódott korona helyett) nagyszerűen biztosította az egyházi kölcsön évi 4800 p annuitását és az alagi egyház jövőjét...” A bérház az akkori Grassalkovich utcában állt, melyet azt megelőzően, és ma is, Százház utcának hívnak. Az egyházi tulajdon helyén (45. szám) ma a VII. kerületi rendőrkapitányság áll. A ház birtoklásának rövid története során több feljelentés, tisztiorvosi felszólítás történt, melyek pereskedésekhez, újabb anyagi veszteségekhez vezettek. Kirner később, alagi felmentése után így ír: „Mit csináltak utódaim az esperes úr felügyelete alatt: Először is a lakókat arról értesítették, hogy Kirnernek ne fizessék a bért, de annak beszédét nem szorgalmazták, a lakókat molesztálták, sőt az első helyen bekebelezett hitelező Schrank Ferenc úrral szemben is olyan agresszíven jártak el (lezsídozták) hogy ez a hitelező megunta a dolgot és a kamatfizetési késedelem jogára támaszkodva teljes egészében perelte a követelést (. . .) Valaki kisütötte, hogy ez a bérház 'bordélyház' és névtelen feljelentést vitt a hírről a püspöki irodának.”

Dr. Ravasz László püspök elérkezettnek találta az időt, hogy 1928. szeptember 27-én generális vizitációt tartson Alag-Dunakeszin. Hogy pontosan mi hangzott el a püspök, a lelkész és a presbitérium találkozásakor, és mik voltak a vizitáció megállapításai, jegyzőkönyv hiányában sajnos nem tudjuk. A nevezetes napról a meghívó és az ünnepség részletes program-

ÁLDÁS-BÉKESSÉG – MINDEN JÓ LÉLEKNEK!

Az Alag-Dunakeszi Református Anyaszentegyház
1928 szeptember hó 27-ikén, csütörtökön délelőtt
9¹⁵ órakor, generalis visitációra várja főtisztelőit és méltóságos

dr. RAVASZ LÁSZLÓ püspök urat,
a Magyar Tudományos Akadémia és a Földrendház tagját.

Ezen alkalommal az ünnepélyes látogatást a pavillon dísz-
termében lesz megtartva. Az ünnepély lefolyása után díszbél-
lel, melyre a címzett urat és családját tisztelettel meghívja
az ALAG-DUNAKESZI REF. EGYHÁZ vezetősége.

„PAST” 2007.

ja maradt fenn, melyből kiderül, hogy a község egész lakosságának jeles eseménye volt ez az egész napos egyházi ünnep.

Kirner 1929. szeptember 30-án még jó hangulatú levelet írt egy barátjának: „Sárospatakra meendek, a kis fiamat viszem az iskolába.” A kis Karcika második évét kezdte akkor a sárospataki református gimnáziumban. Édesapjával példás, tiszteltteljes kapcsolata volt a kisfiúnak. Ezt bizonyítja két korábbi levele is, melyben a hét éves gyermek így búcsúzik: „kezedet csókolja, és sokszor csókol szerető fiad: Kirner Károly”

Az alagon készült családi fotón az első sorban balról a második Kirner A. Bertalan, mellette jelmezbe öltözve fia, Karcika ül. Kirnerné az első sorban jobbról a második. A többiek Kirnerné rokonai.

Az 1929-es esztendő azonban gyökeres változásokat hozott a lelkész és a gyülekezet életében. A kölcsön-, adó-, közhatalartartozások, valamint az egyházadó-elmaradás, a behajthatatlan kinnlevőségek a csőd szélére sodorták az egyházat. Ennek következtében a gyülekezet és a presbitérium egyes tagjai újabb feljelentést tettek Kirner Bertalan ellen. 1929. május 22-én kánoni vizitáció keretében látogatást tett az egyháznál Mocsy Mihály esperes. Innen már egyenes út vezetett 1929. november 8-hoz, amikor Kirner előterjesztette a presbitériumnak a lelkészi állásról való lemondását. A presbitérium elfogadta azt, de az egyházmegye és a kerület végig akarta vinni a fegyelmi ügyet, sem áthelyezésbe, sem nyugdíjaztatásba nem egyezett bele.

Az Alag-Dunakeszi egyház új lelkipásztor, Tóth János 1929. október 8-án kapta kézhez megbízatását az esperestől. Ekkor kezdődött Kirner Bertalan vesszőfutása, mely egyházi és világi pereskedésekkel, foglалásokkal, árverésekkel, rágalmakkal, nélkülözéssel, a családi élet szétesésével, válással, az istenfélő ember hitének megingásával egészen 1946-ig tartott. „Ekkor hosszú hónapokig jártam különböző templomokat és vártam, hogy megtalálom Krisztust” – emlékezett vissza a lemondását követő zűrzavaros időszakra.

Kirner A. Bertalan 1930. február 17-én kapta meg a végzést, mely szerint „felfüggesztése az eddigi terhelő adatok alapján teljes mértékben indokolt. A vizsgálat kiegészítendő és szabályszerűen lefolytatandó, hogy az egyház vagyoni állapotáról és az elkövetett mulasztásokról és esetleges büntetendő cselekményekről tiszta képet lehessen nyerni. A Pesti Református Egyházmegyei Bíróság Elnöksége. Gróf Teleki Tibor világi elnök – Mocsy Mihály egyházi elnök.” Egy későbbi vádiratban ez áll: „perlekedő természete folytán számtalan pere volt, így Ravasz püspökkel is.” Kirner azt hangoztatta, hogy utódja Ravasz püspök rokona, akinek így

„ölébe pottyant” az Alag-Dunakeszi egyház.

1930-ban Kirner kiköltözött a csomádi Bertalan-tanyára, noha az is az egyház birtokában volt. Az új lelkész, Tóth János vallomása szerint: „az 1927-ben az egyháztól haszonélvezetre kapott 15 khold földön engedély nélküli beruházásokat eszközölt, s e célra az egyház pénzéből 3971.- pengőt fordított.”

Az általa és felesége által aláírt számtalan váltó, kölcsön és jelzálog miatt a lelkészcsalád mindenét elvesztette. „Nyugdíjamat elvették, de a világi bíróságnál az ítélet tábla az egyház által tőlem elvett és igazságtalanul bitorolt ingóságaimat, gazdasági szerzőségeimet, szekeremeit, stb. nekem visszaítélte több mint 12 évig tartó hosszú per után.”

Az első végrehajtásra 1931. június 5-én került sor. A további árverések, foglalások során elveszítette alagi házát az ingóságaikkal együtt, valamint a csomádi tanyán lévő gazdasági eszközeit. Nincstelen, földönfutó lett, szegényebb, mint 1918-ban. Csomádon tengette napjait, de ott is állandóan háborgatták, hogy távozzon végre az egyházi birtokról.

Közben az egyház is pert vesztett ingatlanjai ügyében, megszűnt minden joga a Kultúrház felett, elvesztek az itt-ott vásárolt földek, kertek, épületek. Hitelezők adták egymásnak a kilincset, nem győzték az adósságok törlesztését.

1932. október 25-én Kirner Bertalan is benyújtotta számláját: „Az itt előadottak szerint tehát 1932. október haváig a következő igénylésem van az esperes úr mulasztása vagy helytelen intézkedései folytán: a., lakás – 7500.-; b., családi pótlék elmaradásából eredő kár – 3400.-; c., kongruám elmaradása – 3500.-; d., 400 pengő miatt zárlati veszteség gazdaságomban – 10.200.-; e., családi házam elárverezése miatti veszteség – 18.000.-; f., a lelkészi földben őszi vetés meg nem térítése – 80.-; g., saját építményem elbontása és elosztása, elajándékozása – 1200.-; h., ingóságom elvitetése – 900.- Összesen: 44.780.- „

Kirner Mocsy Mihály esperest is feljelentette az egyháznál azzal, hogy ő minden vásárlásról, kölcsönről tudott, azokat az egyházi törvény szerint ellenjegyezte: „Mocsy Mihály esperes nagytiszteletű úr ellen fegyelmi feljelentést teszek az alább felsorolt pontok alapján: Az egyház vagyongazdálkodásának tőlem való megvonása időpontjában a következő volt a helyzet: az 1923-ban vett Szilágyi féle imaház; az 1928-ban vett Grassalkovich utcai 7524 pengős jövedelmű bérház; az 1927 és 1928-ban vásárolt Tömör-Bójár-Strausz-féle iskola, templom, parochia telkek Váradinál; 1927-ben kiadott 10.000 pengős kölcsöntartozás és az 1926-ban szerzett 15K hold lelkészi föld és 1929-ben reá épített 35 m. mélységű kút és háromszobás tanyai barakk épület, amelyeket mind-mind kivétel nélkül én szereztem az egyháznak; ide vehető még az 1928-ban szerzett dr. Kun-Szemere féle kultur ház bizonyos feltétellel. Terhelések – 50.000 pengős dollárkölcsön, a váci káptalan takarékpénztár 4.000 pengős kölcsöne.” A fentiekből a Szent Mihály utcai telek maradt meg az imaházzal és a csomádi föld. (Ezt a földet 1957-ben, a templomépítéskor adták el, hogy megvásárolhassák az imaházzal szomszédos telket a Huba utcában. Kirner lelkész a felsorolt anyagi veszteségei miatt 1946-ban kapott némi kárpótlást, míg Mocsy Mihály esperes megintésben részesült 1940. február 12-én.)

Kirner családja időközben ismeretlen helyre távozott, róluk nem találtam későbbi adatokat, mindössze egy-egy utalás van válásukról. Volt felesége két hirdetését találtam meg, miszerint: „eszperantó nyelvtanfolyamot indít 1934-ben a Tátra utca 15/a I. 4. alatt” és „Kirnerné Kiss Ilona okleveles óvó- és tanítónő V. Légrady K. u. 30. I. 4. 2-7 éves gyermekek felügyeletét vállalom a Gyömrő-Tófürdői gyermek-üdülőmben – 3P/nap”. Válásukban

bizonyára közrejátszott az a vád is, mellyel a presbitérium tagjai vádolták a lelkészt: „Mert állítólag együttéltem, viszonyom volt egy nővel. Ez a nő ugyan kétszer eskü alatt tagadta a viszonyt. Harmadszor azonban, mikor már velem ellenséges viszonyban és haragban volt – mikor azzal a lelkésszel volt jó viszonyban, aki az állásomra törekedett és be is jutott az általam alakított egyház állásába – azt vallotta, hogy velem

Kirner A. Bertalan

együtt élt, holott közjegyző előtt kötött szolgálati szerződésben volt. Holott ez nem igaz. És a viszonyra sem volt sem tetten érés sem tanúvallomás.” Kirner A. Bertalané 1932-ben az alábbi tanúvallomást tette: „Férjem Nagy József nével való viszonyáról annyit tud, hogy vele gazdasági viszonyban volt. Egyéb viszonyról tudomása nincsen és tagadja, hogy bárki előtt is állított volna valamit férjéről. Férje ellen ideiglenes nőtartás címen a váci járásbírósa előtt pert indított, erre azért volt kénytelen, mert férjétől különválva élt és anyagi nehézségei voltak, a gyermek tartása miatt. Férjét azért hagyta el, mert az őt teljesen elhanyagolta, minden idejét az egyházi dolgoknak szentelte és ezért közöttük elhidegülés állott elő.”

Kirner 1932 őszéig maradhatott Csomádon, majd viszatért szülővárosába, Békésre. 1933. május 4-én került élete mélypontjára, amikor megkapta az Egyházmegyei Bíróság jogerős, megfellebbezhetetlen határozatát, mellyel elvesztette palástját.

Sodródása, Krisztus-keresése 1933 pünkösdjén elvezette a budapesti Nap utcai baptista gyülekezetbe. Ott dr. Somogyi Imre prédikációja megszólította, és ez oda vezetett, hogy 1933. szeptember 10-én Somogyi lelkipásztor bemerítette, s ezzel a felnőtt keresztség szentségében részesítette őt. A gyülekezet aktív tagja lett, nehéz helyzetében baptista testvérei segítettek. 1933 nyarán már részt vett a bajai baptista ifjúsági konferencián, október elsején pedig megkezdte baptista missziói tevékenységét, melyet 1967-ig – 83 éves koráig – folytatott.

1934-ben felkérte barátai, hogy írjon cikkeket baptista újságokba. Így jelennek meg munkái a „Békehírnök”, a „Kürt”, az „Evangéliumi Hírnök” és a „Lelki Élet” című folyóiratok lapjain. 1934 és 1964 között 16 írása jelenik meg könyv, illetve füzet alakban. Több kézírata ma is kiadatlanul hever könyvtárak, archívumok mélyén.

1935-ben súlyos szívbeteg lett, orvosa levegőváltozást, nyugalmat tanácsolt az 51 éves embernek: így került egy időre Nógrád megyébe, a bokori baptista gyülekezetbe.

Hat esztendeig volt tagja a budapesti Nap utcai gyülekezetnek, ahol az előjáróságba is bevásztották. A baptista lelkész kar azonban némi bizalmatlansággal figyelte szolgálát. 1938-ban felajánlotta, hogy a Baptista Teológián részletes baptista történetet tanítana, de válasza sem méltatták. Az ebben az esztendőben alakult Baptista Történeti Bizottságba azonban bevásztották, további kutatásait, munkáit ennek a keretében végezhetette.

A MOVE alag-dunakeszi alapszervezetének egykori alapító tagja és a kommunizmust elvető, magát nyíltan jobbol-

dali-konzervatívnak valló Kirner Bertalan 1939-ben belépett az akkor alakult Nyilaskeresztes Pártba. Ekkor már Békésen volt az állandó lakhelye, de csak akkor tért „haza”, amikor missziós útja során meg-megpihent, jegyzeteit rendezte vagy a sok „lelet”, régi emlék már lehúzta tarisznyáját. A kis békési házban gyűjtötte a baptista ereklyéket: jegyzőkönyveket, fényképeket, pénztárkönyveket, leveleket, nyomtatványokat, tárgyi emlékeket és a habán kerámiákat, eszközöket.

1944-ben megbízást kapott a Kornya Szövetségtől „kutassa fel az ismert prédikátor, Kornya Mihály áldásos munkáját megörökítés végett mivel nagyobb eredményt még nem ért el senki a lelkészi téren a huszadik században.” Mivel az ún. bécsi döntés alapján 1940-ben visszacsatolták Magyarországhoz a Kornya Mihály missziói útja alatt bejárt partiumi-erdélyi településeket, lehetősége adódott követni az apostol útját. A háború alatt drámai körülmények között, bombázások alatt járta a vidéket, gyülekezeteknél vagy elhagyott helyeken megpihenve.

Amíg Kirner Bertalan nyomorúságban, életét kockáztatva kutatta a baptista múltat, addig volt egyháza így minősítette egykori tevékenységét: „Alag a letarolt mezők, a kifosztott boltok, a prédára vetett nyáj szomorú és sivár képét mutatja. A kockázatos vállalatok, a befejezetlen vételi ügyletek a pereknek légiót zúdítták az egyházra. A nagyhangon hirdetett kereskedelmi szellem magát a merész vállalkozású kalandort is földönfutóvá tette. Ide jut a pásztor és vele a nyáj, ha a pásztor nem a lélek embere, ha éveken keresztül álarcában jár és kerüli az igazságot.” (Egyházmegyei Közgyűlés, 1930)

„A sok bajjal küzdő és az anyagi romlás szélén álló Alag-Dunakeszi lelkészének elmozdítása után új életet kezdett (. . .) Az új lelkész és presbitérium nagy ambícióval és harmonikus munkával igyekszik a romokat eltakarítani és azok helyére új alkotásokat emelni.” (Egyházmegyei Közgyűlés, 1935)

„Kedves szolgatársam! Nagy szükségem volna annak az ismeretére, hogy 1933-ban a konventi bíróság miért fosztotta meg végleg állásától Kirner A. Bertalant. Ez a nagy férfiú mostanában igen agilis tevékenységet fejt ki baptista berkekben. Múltját természetesen nem teregeti ki sehol, hanem azt elhallgatja s naív, hiszékeny lelkek /: pláne ezek a fanatikus baptisták:/ mennek utána. Kéréssem hozzád természetesen a legnagyobb diszkrécióval megy és sehol sem fogom elmondani, hogy az információt tőled kaptam. Szívességedet hálásan köszönöm és szeretettel köszöntelek ref. lelkipásztor. Pocsaj /Bihar m./ 1936. II. 18.” (Megemlítendő, hogy utódját, Tóth Jánost is felfüggesztette az egyház több évre, de végül – az egyháztagok többségének akarata ellenére – újra visszahelyezték Alag-Dunakeszire.)

Időközben véget ért a háború Kelet-Magyarországon, a szovjet katonák megszállták Békés megyét. Kirner Bertalan 1945. február 18-án vasárnap délelőtt – mikor istentiszteletre indult – letartóztatták. Másnap kiengedték, de ettől kezdve rendőrségi ellenőrzés alá került. Márciusban rizsföldre vittek robotolni. Május 22-én házkutatást tartottak nála, elvittek néhány könyvet, kéziratot. Június elsején kihallgatták, ettől kezdve heti két alkalommal meg kellett jelennie ellenőrzés céljából. Augusztusban felmentették a vádak alól, de 1946. január 11-én újra elővették az ügyét. Mi is volt a vád? Népelenes magatartás, horthysta eszmék terjesztése, kisebbségek elleni izgatás, uszítás, antiszemitizmus, rágalmozás. A nyilas párttagság elő sem került a vádiratban. Az 1946. február 4-én írt észrevételei végére később az alábbiakat jegyezte fel: „A pert a jó Isten áldó segítségével megnyertem. Kirner A. Bertalan.” Időközben megnyerte polgári perét is, és visszakapta alagi,

csomádi ingóságait, mármint azt, ami 13-15 esztendő alatt megmaradt belőlük.

Békési szállásadójával, Tóthné Kiss Máriával nekiláttak a Kornya Krónika összeállításának. 1947-re elkészült a könyv, és a Kornya Szövetségen kívül más támogatókat is keresve a kiadásához, járta az országot, előadásokat tartott a Krónikáról. Ám az akkori politikai helyzet nem kedvezett egyházi jellegű írások megjelentetésének. Sőt többen követelték „leváltását” a baptista egyházból. Kirner úr tanult a múltból. Félretette kommunistaellenes meggyőződését, és színlag beállt a sorba. Megértette, hogy csak úgy tud megélni, megszabadulni a nyomorból, a rendőri megfigyelés alól, ha látszólag kiszolgálja a rendszert. Így belépett egy időre a Magyar Kommunista Pártba, majd a Magyar Dolgozók Pártjába, és Békésen elnöke lett a Magyar Szovjet Művelődési Társaságnak. Így elhárult minden akadály, élete fő műve 1949. január 19-én megjelenhetett. A könyv kiadásához hozzájárult a Miniszterelnöki sajtóosztály és a BM sajtóosztálya is (akkoriban ez az ÁVH egyik alosztálya volt). A történet csattanója, hogy 1950-re a hatalom rájött a „turpisságra”, és házkutatások során elkobozták, majd megsemmisítették a Krónika fellelt példányait. A második kiadás 1965-ben New York-ban, a harmadik 1990-ben Budapesten jelent meg. A könyv a mai napig kötelező olvasmány a baptista teológián.

Kirner 1948-ban az első baptista kiállítás vezetésére kerékpárján Békésről Budapestre érkezik

1949-ben megalapították a baptista Egyházi Levéltárat. Első levéltárosa a fáradhatatlan gyűjtő, kutató és rendszerező történészük, Kirner Bertalan lett. Annyi nélkülözés után, 65 évesen végre hivatalosan részesül némi egyházi „kegydíjban”, 20 év után kap fizetést egyházi munkájáért.

1950-ben Békésen is elkezdődött a mezőgazdaság kollektivizálása, melyben ő is kivette a részét. Földje nem volt, így könnyen felismerte a közös gazdálkodás előnyeit: egyik alapító tagja lett a békési Alkotmány TSZCS-nek.

1957-ben már Gödöllőről, a Munkácsy Mihály utca 2-ből címezi leveleit, mint „levéltáros”. 1959-ben Békésről felhozatták a sok-sok dobozba, ládába zsúfolt gyűjteményét is. Gyűjteménye sem a Levéltárban, sem a gödöllői családi házában nem fért el, ezért úgy döntött, hogy szeretett városába, tanulmányai színhelyére, Sárospatakra küldi azokat. Sárospatakon ma is fellelhetők könyvei, kéziratjai, iskolai bejegyzései, újságcikkei, de megtaláljuk fia, az 1964-ben, 46 évesen elhunyt Károly emlékeztetőt is.

1967. június 11-én, 83 évesen költözött Gödöllőről a kiskőrösi baptista szeretetotthonba. 1973. március 30-án, életének 89. esztendejében rövid szenvedés után hunyt el. Kiskőrösi sírján ez olvasható:

„KIRNER A. BERTALAN / 1884-1973
BAPTISTA LELKIPÁSZTOR / EGYHÁZTÖRTÉNÉSZ”
„NE FELEDKEZZETEK MEG VEZETŐITEKRŐL,
AKIK AZ ISTEN IGÉJÉT HIRDETTÉK NEKTEK
ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL 13.7.”

Kirner A. Bertalan kiskőrösi sírja

ÁGOSTON ANDRÁS

Az alagi németek kitelepítése 1948-ban

Dunakeszin kevesen tudják, hogy a második világháború után a hajdani Alag község lakosságának egy része áldozatul esett a hazai németiséget sújtó kollektív megbélyegzésnek. Szinte már csak az öreg alagiak emlékeznek arra, hogy egykori szomszédjaikat, ismerőseiket máról holnapra arra kényszerítették, hogy hagyják el házaikat, falujukat, hazájukat. Ez a rövid tanulmány az első tudományos jellegű munka, mely a német kitelepítés alagi vonatkozásaival foglalkozik, és döntő részben a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárának V. 1003 D b 1464/1948 szám alatti iratain alapul. Írásommal – a figyelemfelkeltésen túl – az a szándékom, hogy másokat is kutatásokra ösztönözzek annak érdekében, hogy minél részletesebb és átfogóbb képet kapjunk erről az elhaglatott-elfeledett témáról.

A fordulat évének is nevezett 1948-ban felgyorsult Magyarországon szovjetizálása. Alagon is megindult a mezőgazdasági termelési verseny, államosították az iskolát, és Magyar Dolgozók Pártja néven egyesült a két munkáspárt, melynek helyi elnöke Vörös Gyula községi bíró lett.¹ Ebben az esztendőben történt az alagi németek Németországba telepítése, ami teljes meglepetésként érte a községi előljáróságot és az alagi lakosságot.

A svábok lakta nagyobb régiókból (Buda környékéről, a Dél-Dunántúlról stb.) ekkorra már régen levezenyelték a kitelepítést, és nem lehetett arra számítani, hogy Alag is belekerül a szórásba, már csak azért sem, mert a község vezetése 1945 után sorozatosan azt jelentette a járás és a megye felé, hogy Alag lakossága 100 %-ban magyar nemzetiségű, és Alagon kitelepítendő sváb nem lakik!² 1948. április 7-én jött az utasítás, hogy a községi előljáróságnak össze kell írnia azokat, akik az 1941-es népszámláláson németnek vallották magukat – ez 34 személyt jelentett –, vagy Volksbund tagok voltak, vagy az SS-ben szolgáltak, vagy nevüket visszanevetesítették. A Belügyminisztérium már eleve küldött egy névjegyzéket az előljáróságnak, amin szerintük a fentiek alá tartozó alagi lakosok nagy része rajta volt, viszont hiányoztak azok, akik 1941 után költöztek a faluba, vagy valamilyen okból egyszerűen lemaradtak a listáról. Az Alagi Nemzeti Bizottság feladata volt, hogy a hiányzó neveket személyes ismeretség, illetve helyismeret alapján közölje, és hogy a névjegyzékben lévőket elbírálja abból a szempontból, hogy valóban németnek vallották-e magukat, SS-tagok voltak-e stb. Fontos, hogy elbírálás alá estek a fentiekkel közös háztartásban élő hozzátartozók is. 1948. április 9-én beidézték kihallgatásra a község házára Wenckler (?) Lajosnét, Schiszler Terézt, Binder Istvánt, Szabó Lajost és Karanovics Cölesztint azzal az utasítással, hogy hozzák magukkal saját és családtagjaik személyi okmányait. A sváb kitelepítéssel kapcsolatos eredeti és pótnévjegyzéket június 16. és 21. között tették közszemlére a község házában. Hivatalosan ez alatt az öt nap alatt lehetett fellebbezni a szükséges statisztikai hivatali igazolásokkal a Kivételezési Bizottsághoz az előljáróságon keresztül. A családtagok anyanyelvi és nemzetiségi adatait szintén igazolni kellett öt napon belül, és később már

semmilyen felszólalásnak nem volt helye. Az alagi vezetés az öt napos időkorlátot azonban nem vette figyelembe, és június 30-ig adott haladékat az anyanyelvi és nemzetiségi adatokra vonatkozó igazolások beszerzésére. A kitelepítés ellen fellebbezett Fickert Ernő, Fickert Ernőné, Margus Mihályné Fickert Éva, Hitsch György, Hitsch Györgyné, Hitsch Ede, Jáger Antal, özv. Kállay Józsefné és Wágner Frigyes. Az alagi előljáróság a fellebbezésük mellé egy támogatói iratot csatolt Pusztai János jegyző és Vörös Gyula bíró aláírásával. Ezek az olvasható például, hogy Fickert Ernő és neje sosem tanúsított jobboldali magatartást, Fickert Éva jobboldali pártnak és szervezetnek tagja nem volt, Jáger Antal részt vett a község újjáépítési munkálataiban, haza-, nemzet- és népellenes mozgalomban nem vett részt, Wágner Frigyes és gyermekei osztrák állampolgárok, a Hitsch család pedig nem német, hanem angol eredetű, Hitsch György és neje angol állampolgárok voltak valaha, de már régen magyar állampolgárságot szereztek. Pusztai 1948. július 22-én az eredeti és a pótnévjegyzéket, valamint 38 statisztikai igazolást terjesztett be az összeíró bizottságnak, de a forrásokból nem derül ki, hogy végül hány alagi személyt telepítettek ki Németországba.³

Levéltári források:

MNL-PML V. 1003 D b. Alag képviselőtestületi iratok, előljárósági iratok, közigazgatási iratok 1945-1949.

Németek kitelepítése valahol Magyarországon

1 MNL-PML V. 1003 D b 3763/1948.

2 MNL-PML V. 1003 D b 2680/1946.; 747/1947.; 1402/1948.

3 MNL-PML V. 1003 D b 1464/1948. ügyirat.

LÉVAI TIBOR

Belföldi Jockey

Egy alagi kiadású lap 1909-1910-ből

Amikor az alagi lóversenyzés kezdeti szakaszára emlékezünk, általában főúri futtatók, külföldi idomárok és zsoké, mesés keresetek és gyönyörű villák képe tárul elénk. Ám ez csak az érem egyik oldala volt. A másik felén a külföldiek egyeduralmát megtörni akaró tehetséges belföldi tréner, zsoké, valamint alacsony keresettel rendelkező istállószerelő és alkalmazott munkások foglaltak helyet. 1909 őszén a lovászok eredményes sztrájkjal bérjavítást értek el a Magyar Lovaregylettel szemben. Ennek hatására Weisz Károly mint felelős szerkesztő és Kmoskó Lajos mint főmunkatárs, 1909. november 15-én, Monoron Belföldi Jockey címmel újságot indított. A belföldi zsoké és lovászok mozgalma néhány nap múlva Alagon tovább folytatódott, ahol megállapodtak egyesületük megalakításáról is. A Belföldi Jockey második számától a lap kiadóhivatala az alagi Csomádi (ma Kossuth Lajos) utca 1. szám alá került, s mivel az újság az alagi lovászok szerveződő egyesületének lapjaként határozta meg magát, érdemes a Dunakeszi Helytörténeti Szemlében történő bemutatásra.

Az OSZK folyóirattárában négy lapszám található, melyet egyenként, a cikkek kivonatos idézeteivel ismertetünk.

I. évfolyam, 1. szám Monor, 1909. november 15. Főcím: Belföldi Jockey. Alcím: A belföldi jockeyk, lovászok és lovásziuk érdekeit felkaroló lap. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Monor, Bethlen-utca 2 sz.

„Az első lépés” című írás meghatározza a lap szellemiségét, céljait. „Mi lovászok most tettük meg az első lépést a magunk lábán, most, amikor érdekeink védelmére a munkásság leghathatósabb fegyverét vittük harcba: a sztrájkot. [...] Az első sztrájk, az első lépés megtörtént önmagától. És eredménye volt. Anyagi és erkölcsi eredménye. Először meghozta nektek [...] a bérjavítást. [...] Másodszor megtanított benneteket arra, amit az urak nem adtak meg, [...] azt a saját erőtökből hamarosan megszereztétek. [...] Az úton, amelyen elindultatok, e szaklap fog benneteket oktatni, ez fog értetek harcolni a betű hatalmas erejével, ennek igéi fognak lobogó gyanánt előttetek lebegni. Fogadjátok hát szeretettel ezt a régen nélkülözött barátot, tanácsadót, vezért és harci fegyvert.”

A „Mi a szervezkedés?” című cikk egy szervezet megalakítására ösztönöz, annak jelentését, miértjét, előnyeit írja le. Osztálytudatos szervezetre van szükség, nem pedig a munkáltatók jószívűségén tengődő „korcsszülöttekre”. „E szaklapotok, addig is, míg alagi egyesületek megalakul a következő előnyöket nyújtja: 1. Művel benneteket... 2. Megvédi az érdekeiteket a munkáltatókkal szemben... 3. Munkanélküliség esetén támogatást ad. Munkát közvetít... 4. Ingyenes jogi tanácsot nyújt... 5. Baleset esetén ingyen orvostól van gondoskodva...”

A cikk végén vastag betűkkel hangsúlyozzák, „szervezkedjünk, hogy ne kelljen megirigyelnünk a jóllakott lovak sorsát!”

A „Versenyistállótulajdonos és trainer urak figyelmébe!” című írás magyar, német és angol nyelven tudatja, „e szaklap első számával olyan lapot indítunk meg, amely már most nyújt némi előnyöket a munkásoknak. Szándékunk az, hogy oktassuk őket, s felvilágosítsuk arról, hogy a kapott munkajavítás fejében becsületes munkával tartoznak mestereinknek.” Majd felkéri a tulajdonosokat és trénereket, amennyiben munkásra lesz szükségük, forduljanak a lap szerkesztőségéhez.

A „Hírek” rovat többek között arról tudósít, hogy „a sztrájkmozgalom legizibb napjaiban [...] Szemere Miklós és báró Springer

BELFÖLDI JOCKEY
BELFÖLDI LOVASOK ALAGON ALAKULANDÓ EGYESÜLETÉNEK
HIVATALOS LAPJA ÉS LÓVERSENYÜGYI FOLYÓIRAT
A MECCSEKLET MINDEN VERSENYNAPON

Szerkesztőség:
Budapest, VI., Andrássy-út 2.
TÁVVERSEZLŐ 176-66.
ELŐFIZETÉS
egyes évre . 20.- korona
fél évre . 10.- korona

Kiadóhivatalok:
B. Alagon, Csomádi-utca 1.
TÁVVERSEZLŐ 99-72.
Budapest, Tóthváros 6.
A lovászi póni kiadóhivatala és kiadóhivatala.

A munkaadókhoz!
„Geist Gáspár úr istállótulajdonosát üdvözljük: azon alkalomból, hogy az istálló alkalmazottjainak — mint hiteles forrásból értesültünk — 70 koronáról 80 koronára emelte fel a bérjavításukat 1. évi március 1-től kezdődően: őszbenjárásunkra. Most amidőn Geist Gáspár úr is elismerte, hogy belföldi lovászoktól lett — lovászainak — a többi istállótulajdonos urak példáját követve, 70 koronáról havi 80 koronára emeli fel fizetésüket, (amit mint értesültünk március hó 1-től folyósít is) egy pár észleltetés szavunk van az istállótulajdonos urakhoz: „Még a mi lapunkat megindítottuk, nem a lovasversenyzést találtuk elsősorban szem előtt, hanem azt, hogy azoknak a lovászainknak, akik csekély fizetést elleneben egyben felelő munkát végeznek, helyzetén javítsunk. Elmondjuk, hogy ottunk is elértük és örömmel és szíva szívóbb üdvözlőjeleket az istállótulajdonos uraknak és idomároknak, akik az alkalmazottak általunk közvetített díjakat megértették és méltányos kivánságait teljesítették. Biztosítjuk ezek után az istállótulajdonos uraknak, hogy alkalmazottjaik a lapunkat olvassák, tisztességes munkával fognak a bérjavítás ellenében szolgálni.”

Gusztáv urak felemelték a szavukat amellett, hogy jogos és méltányos járandóságainkat megkapjuk. Jóakaró, békítő szavuknak meg is volt a hatása. A Magyar Lovaregylet urai lemondtak eddig tanúsított álláspontjukról, és a követelések teljesítésével lehetővé tették, hogy a munkahelyen ismét helyreálljon a régi rend. [...] Hollós Rudolf kitűnő belföldi idomár kiválik a többi társai közül, és bizonyos elismeréssel tartozunk neki. Tudniillik, már a napilapok révén elterjedt ama hír, hogy még mielőtt visszajöttek a lovász kiküldöttek a Lovaregyesület határozatával, (mely minden pontot elfogadott) Hollós úr önként felajánlott alkalmazottainak havi 90 koronát, sőt, azt írásba is foglalta.” A lap felhívja a figyelmet, hogy „e hó 17-én este 8 órakor értekezletet tartanak az alagi alkalmazottak a Ruthart-féle vendéglőben [ma a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár épülete], amely értekezleten a legközelebbi tennivalókat fogjuk megbeszélni.”

I. évfolyam 2. szám. Monor, 1909. december 1. Főcím: A Belföldi Jockey. Alcím: Az alagon alakulandó belföldi zsoké és lovászok egyesületének hivatalos sportlapja. Szerkesztőség: Monor, Bethlen-utca 2 sz. Kiadóhivatal: Alag, Csomádi utca 1. sz.

A címlapon szereplő „Mi osztályrésznünk” című írás szerint: „Minden nyomorúságunk a mások bőségét segítette élő. Ami nekünk hiányzik, azt mind megtaláljuk azoknál, akik előtt reszketve, kalaplevéve kell megállnunk: a mi munkáltatóink előtt. [...] A Magyar Lovaregylet több társunkat kidobált, lakásukból, nem törődve azzal, mi történik velük és családtagjaikkal.” Itt jegyzem meg, hogy egy rendelet miatt kellett bizonyos lovászszállásokat a versenyszezon végeztével takarékoság és karbantartás miatt kiüríteni.

„A közönséghez” című cikk felhívja a figyelmet arra, hogy „mi első sorban is a gazdasági érdekeinek megvédéséért harcolunk, de emellett a fogadó közönség kijátszásának is útját akarjuk állani. [...] Felhasználjuk az alkalmat most arra is, hogy figyelmeztessük azokat a szülőket, akik fiaikat zsokéknak szánták, hogy ne tegyék tönkre gyermekeik jövőjét, mert nem mindenkiből válik egy-egy Janek. A legtöbbjük nyomorúsággal küszködő proletárrá lesz, aki még a kenyérét sem keresheti meg.”

A „Vegyes hírek” rovatból megtudhatjuk, hogy „Pretzner Imre és Krouzil József belföldi zsoké szaktársaink az elmúlt héten tartották esküvőjüket Alagon a Kratochwill-szállóban, illetve Wienben a Nordhban-szállóban.”

A „Védjük meg a gyengéket!” című írás szerint „a trénerek között van néhány, aki úgy bánik az istállófiúkkal, e 12-13 éves gyer-

mekekkel, mintha nem is emberekről, de állatokról volna szó. Ütik, rúgják őket, s testetelő munkájukért még egy jó, egy emberséges szót sem kapnak soha. A trainer urak e brutális eljárása igazán felháborító [...] Minden brutalitást feljelentünk az illetékes hatóságnál.”

Az előző számban már beharangozott alagi értekezletről megtudhatjuk, hogy a „november hó 17-én oly nagy számban jelentek meg a szaktársak, hogy a Ruthart-helyiség nem volt képes befogadni őket. Az értekező elnöke Gyagyovszky Emil, jegyzője Kmoskó Lajos, szónoka Fenyő Vilmos voltak. [...]Egyelőre napirenden csak a lap körüli megbeszélés lehetett, mert ellenére a sok fáradozásnak a tataiak idáig még nem mutatták meg, hogy egyesülni akarnak [...] az alagi szaktársakban van annyi akarat és áldozatkészség, hogy helyzetükön gyökeresen változtassanak.” Tatán ebben az időben az alagihoz hasonló idomítótelep működött, ahol korábban a tatai országos lovász segélyegylet működött, amit 1908 decemberében a Magyar Lovaregylet kezelésre átvett.

II. évfolyam 3. szám Budapest, 1910. március 1. Főcím: Belföldi Jockey. Alcím: Belföldi Lovasok Alagon alakulandó egyesületének hivatalos lapja és lóversenyügyi folyóirat. Szerkesztőség: Budapest VI. Andrásy-út 2. Kiadóhivatalok: D.-Alagon, Csomádi-utca 1, Budapest, Eötvös-utca 6.

„A munkaadókhoz!” című cikk Geist Gáspár istállótulajdonost üdvözöli „azon alkalomból, hogy az istálló alkalmazottainak – mint hitese forrásból értesülünk – 70 koronáról 80 koronára emelte fel a bérjavításunkat f. évi márc. 1-től kezdődőleg: közbenjárásunkra. [...] Most már a lovászfiúk helyzete javult, és elértük ezzel azt is, hogy nem fogja őket a nyomor kényszeríteni arra sem, hogy a pályán a „tipp”-ek kereskedésével üzletszerűleg foglalkozzanak. [...] A lovasokat pedig figyelmeztetni fogjuk, hogy öntudatos munkával, tanulással és szorgalommal igyekezzenek magukat képezni és hogy kellő szakértelemmel méltók legyenek nagyúri munkaadójuk környezetére, kikkel ezideig [...] még beszélni sem voltak képesek. [...] Ami pedig általában az idegen alkalmazottakat illeti, legelőször is a már nagy haladásban lévő belföldieket támogassák. Hisz – tapasztalatból állíthatjuk –, hogy nagy összeget takarítanak meg ezáltal.”

A lap szerkesztője Schönfelldre utazott és felkereste Frank Butters magánidomító telepét, ahol Jurnik József, Luntsch János, Mersch Ferenc és Irk József lovászfiúk dolgoztak. Meggyőződött róla, hogy az alkalmazottak a bérjavítást rendesen kapják. Ugyanez történt Georg Herbert idomítótelepén is, ahol Lovász Sándor belföldi akadálylovas dolgozott. Kállay József Dunakeszi magánidomítótelepéről a következőket tudhatjuk meg. „Abrakmester: Kolonits János, Belföldi lovasok: Galló Imre, Vastagh Mihály. Lovászfiúk: Hollinger Gyula, Molnár László, és Weckermann Antal. [...] Mivel a többi szaklapok révén még ezen istálló sem ismeretes, tehát sürgősen helyet adunk ennek most. Javarást Bartos Elemér tulajdonát képezik az itt élő lovak. A legnagyobb feladatokat Metcalf lovai vannak hivatva megoldani. [...] Itt készítették fel még Fanta Géza százados, Kitzig János és Petanovits József lovait is. „El nem hallgathatjuk Kállay idomárnak azon áldozatkészségét, hogy Weckermann lovásztanoncot – nem kímélve anyagi áldozatot – Newmarketbe küldte John Butters istállójába, hogy ott tapasztalatokat szerezhesen.”

A „Vegyes hírek” rovat is nagyrészt belföldi lovasainkról tudósított. „Heith Jákót – a közismert elsőrendű erősebb belföldi lovas – Petanovits József az 1910. versenyévre szerződtette. [...] Helyeseljük, hogy nem alkalmaz méregdrágán külföldi lovas, és alkalmat nyújt arra, hogy egy már elfelejtett lovas bebizonyíthassa, hogy eddigi nélkülözése nem volt indokolt. [...] Csompora Mátyás az idén sikerversenyekben is lovagol s mivel e belföldi művész, akadálylovas eddig sikerversenyekben csak 2 alkalommal győzött. 1,5 kiló engedményt vehet

igénybe. Második sorban Rohonczy Gedeon szerződtette. [...] Smutny Ferenc Alagon a gyakorló pályán Venussal elbukott, és súlyos sérüléseket szenvedett.”

II. évfolyam 4. szám Budapest, 1910. március 27. A fejléc változatlan, mindössze a budapesti kiadóhivatal címe más: Király-utca 69.

A „Néhány szó az alakuló egyesületről” című írás a szervezkedés nehézségeiről tájékoztat. „Van ugyan még a mai napig is néhány olyan mester, aki idegenkedik terveinktől, aki úgy akar elénk akadályt gördíteni, hogy alkalmazottainknak a legszigorúbban megtiltja a velünk való érintkezést.”

A „Milyen a mi életünk – Egy lovászfiú levele” címmel közölt írásból az oly gyakran irigyelt lovasok nehéz pályakezdéséről kaphatunk képet. „Egy volt elsőrendű lovas intézte hozzánk a következő egyszerű és mindnyájunkra nézve tanulságos levelet: „Én, aki szegény szülők gyermeke vagyok, még kis gyermekkoromban elhatároztam, hogy lovas leszek. Hozzátartozóim nem akadályoztak meg pályaválasztásomban. Egy kiváló idomárhoz kerültem, istállófiúnak. Csalódások sorozata ért egymás után engemet. Tanuló éveim alatt, minden csekélységért, mulasztásért a legszigorúbb büntetés ért. Elviseltem ezt. Végre úgy látszott, hogy fölvirradt az én napom is. Nyilvános versenypályán fogok lovagolni. Keserű csalódás ért. Egy lovaglásért fizetésem 25 korona volt, ezen összeg felét pedig levonta a lovaregylet, a mesterem javára. Hogy jó lovas vagyok, első szereplésem után minden szaklap elismerte, sőt, maga a mesterem is. Az én lovaglásom a mesteremnél nem tartott egy évig sem, mert nyilvános versenyeken elért megfelelő számú győzelmeim folytán három és fél kilogramm lovas engedményem egy és fél kilogrammra csökkent és az utánam következő lovászfiúk többen már alig várták a 3 és fél kilogramm engedményes lovaglást.”

A reklámok többsége kereskedők, szállodák, bookmakerek, kávéházak, elsőrendű éttermek szolgáltatásait kínálta. A hirdetés 20 koronás ellenértéke egyben éves előfizetési ára is volt a lapnak. Az alagi hirdetések közül megtudhatjuk, hogy ebben az időben a pavilon korábbi bérlőjének, Szentes Józsefnek Alagon a Főti út 2. szám alatt szállodája, étterme, kávézója üzemelt. A pavilont ezekben az években Kratochwill Ede bérelte. Az elsőrendű éttermek közt találjuk Hámor József vendéglőjét a Nemzeti Kaszinó épületében a budapesti Kossuth utca 5. szám alatt. Hámor később szintén a pavilon bérlője lett. Hádl Fülöp fűszer- és csemegeüzletét, valamint cukrászdáját hirdette Alagon a Főti út 1. szám alatt.

Ám hiába reklámozták a szerkesztők a következő megjelenést, ez volt az újság utolsó száma. „A hazai időszaki sajtó 1910-ben (II-ik melléklet a Magyar Könyvszemle 1911. évfolyamához)” című kiadványból tudjuk, hogy a lap a 4. számmal megszűnt. A szerkesztők által szorgalmazott belföldi zsoke és lovász szervezet megalakulásáról nincsenek ismereteink. Talán a Lovaregylet a már említett és kezelésbe átvett tatai lovász segély egyletre hivatkozva nem engedélyezte egyéb szervezet alakulását. A lap egyik szerkesztőjéről, bernicei Kmoskó Lajosról a Vadász- és Versenylap 1911. május 29-i számában megtudhatjuk, hogy a Magyar Lovaregylet – rendőrhatalósági feljelentés miatt – az egylet fennhatósága alatt lévő összes pályáról és helyről kitiltotta. A miértekről a Népszava egy korábbi, 1910. július 24-i számából értesülhetünk, mely szerint „apróbb csalások miatt letartóztatták K. Lajos foglalkozás nélküli pincért, aki egy időben a Belföldi Jockey című lapot szerkesztette. A lap nemrég megszűnt de K. azért tovább szerepelt mint szerkesztő és ezen a címen apróbb összegek erejéig többeket megzsarolt. Följelentésre a rendőrség is érdeklődni kezdett dolgai után aminek az lett a vége hogy letartóztatták és a fővárosból való kitiltásra ítélték.”

BÁTONYI PÁL

A Wattay család Dunakeszit birtokló tagjai

4. rész Felsővattai Wattay Borbála és Farkas

Felsővattai Wattay István halála (1723) után lánya, Borbála valamint fia, Farkas örökölte az 1701-ben kötött szerződés alapján a család birtokainak felét. Wattay István felesége, Géczy Anna hamarosan férjhez ment Roth Ádámhoz, aki ezután kezelte a családi birtokokat.

Grassalkovich I. Antal megpróbálta megszerezni a Pest városa körüli birtokokat, így Dunakeszit is. Először királyi vizsgálat ürügyén, majd a gyámapa Roth Ádám segítségével akarta terveit végrehajtani.

A felnövő gyerekek közül Borbála a gyámapa első házasságából származó fia (Roth Tamás) felesége lett, a házasságból egy lány (Johanna, széki gróf Teleki Józsefné) ismert. Farkas Máriássy Klárát vette el, a házasságból egy fiú (Sándor) és egy lány (Zsuzsanna, Kubinyi Gáspárné) születése ismert. Borbála és Farkas szerződést kötött, hogy Farkas Pilinyben marad, míg Borbála Szirákra települ le.

1731-ben a Habsburg-ügynök Grassalkovich és a mostohaapa között egyezség létesült a Pest környéki birtokok cseréjéről. 1747-ben Grassalkovich megvette Farkastól a család többi tagjának mellőzésével Dunakeszi negyedét, és kitiltotta a faluból a Wattayakat.

A jelentősen megnőtt létszámú örökösök érdekeinek képviselésére megalakult a Familia Wattayanae közbirtokos társaság, melynek első igazgatója (Director) III. Pál lett. Amíg gróf Grassalkovich I. Antal élt, nem mertek vele szemben pert indítani, mert ő minden eszközt igénybe vehetett céljai elérése.

1748-ban Farkas hosszabb betegeskedés után elhunyt. A pilinyi kúriát Farkas lánya, Zsuzsanna révén a Kubinyiak örökölték meg. Roth Tamás pedig mindig kereste Grassalkovich kegyeit. Borbála asszony volt az, aki a sziráki kastély felépítését elsősorban intézte, és vagyonából fizette. A kastély a korábbi várkastély helyén 1748-ban készült el barokk stílusban. A kastély egy fő épületből és két mellékszárnnyal áll, dísztermét Ovidius „Átváltozások” című mitológiai költeményéből ábrázolt freskók díszítik. A kastély a Mol tulajdonaként, majd jelenleg egy amerikai olajmilliárdos család tulajdonában szállodaként üzemel. Borbála támogatta III. Pál harcát az evangélikus egyház jogaiért, majd a család birtokainak visszaszerzéséért is.

A sziráki kastély napjainkban

A kastélyon lévő Wattay és Róth címer

Mária Terézia királynő halála után végre Borbála asszony megkezdhette 1782-ben a sziráki evangélikus templom felépítését is, melyet lánya, Johanna fejeztetett be 1788-ban.

A templom Teleki, Okolicsányi és Wattay címere

Pesten 1686 után a Habsburg uralkodók intézkedéseire német, római katolikus lakosság települhetett be, és az ortodox rác lakosság maradhatott a városban. Pesten ezért csak kevés katolikus labanc érzelmű magyar lakhatott 1780-ig, Mária Terézia királynő haláláig. 1782. augusztus 3-án, Pesten kelt szerződés szerint Landmüntzer Máté, Agata, Katalin, Róza és Teréz egy német nyelvű okmányban 11600 rajnai forintért eladták pesti Szervita téri sarokházukat „Vatay Borbálának”. A vételárat október 26-án kifizették, ezzel ez a ház lett Pest első protestáns tulajdonosú épülete.

Az egykori Teleki-palota a budapesti Szervita téren

A Wattay család nemesi levelében 1580-ban így fogalmaztak: „Elrendeljük, hogy... a jövőben, mindig és mindörökké, ugyanezen címer oltalma alatt... jogokat, előjogokat, szabadságokat és mentességeket... ők és mindkét nemből való utódaik és leszármazottaik”. Mindezek ellenére 1783. május 12-én, Pesten gróf széki Teleki József oklevelében tudatta, hogy Pest város magistratusa „özvegy Királyfalvi Roth Tamásné Felsővatai Vatay Borbála” asszonynak, a pesti házában való „kortsomárlást” oly okon akarta megtiltani, hogy „asszonyember Burgerre nem lehet, Burgeri jus nélkül pedig kortsomát a város privilegiális jussa ellen, amint a magistratus praetendálja, senkinek tartani nem lehet.” Borbála, a

Wattay Borbála halotti zászlaja

házat átadta vőjének, Teleki Józsefnek. Ezzel megkezdődött Pest lassú visszamagyarosodása.

1784-ben készült el a család sírboltja is Szirákon, melyben Roth Tamás és felesége, Wattay Borbála után lányuk, Johanna és a benősült, majd leszármazott Telekiek közül többek között Teleki József (1790-1855) a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke és féltestvére Teleki László (1811-1861) politikus, író is ott nyugszik. A család általa építtetett kriptája sírkövén áll: „Itt nyugszik, még felkel Vatay Borbára, Az élet Urának serkentő szavára. A' kit kegyes jámbor 's tsendes természete, A' jót mérni tudó jókkal betsültete. Jó magyar Asszony vólt, s más néptől nem Költsön tzifra vétet, ő, jó erköltsinkért.”

Wattay Borbála haláláról kiadvány is megjelent, melyet Rát Mátyás (1749-1810) írt *Eggy Istent-félő [...] anyának s nagy-anyának, [...] Vatai Borbála özvegy Királyfalvi Róth Tamásné asszonynak, Életébenn, halálábann és hólta utánn való vígasztalásai; [...] címmel Győrben, 1785-ben, „Róth Johanna [gróf Teleki Józsefné], Streibig József Könyv-nyomtató” által. Temetésére halotti zászló is készült, mely jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban található.*

Borbála lánya, Teleki Józsefné Roth Johanna

Johanna (1741-1813) folytatta anyja munkáját, többek között legfőbb építtetője volt a pesti Deák téri evangélikus templomnak, 7000 diák külföldi egyetemi tanulmányait támogatta, a pomázi kastély építésének adósságait is kifizette, így ő és örökösei, a Telekiek lettek a kastély további tulajdonosai.

ASZTALOS MIHÁLY

Pillanatképek egy család életéből

A tragikus ős

Szabó Ferenc nagyapáméknak öt gyermekük volt, a legidősebbtől haladva Ferike, Rozika, Marika, Janika valamint Erzsike (ő lett az édesanyám). A nehezen induló mezőgazdaságuk és az öt kiskorú gyermek nevelése nagy feladatot rótt a családra. Ezt még csak fokozta, amikor kitört az I. világháború. Nagyapámat behívták katonának, és a szerbiai frontra vezényelték. Az egyedül maradt nagyanyámra, Holovics Rozáliára igen nehéz feladat várt. Nemcsak a gyerekek nevelése, hanem a gazdaság irányítása is az ő vállára nehezedett. Szerencsére a gyerekek szófogadók, kötelességtudók voltak. Közülük is kitűnt a legidősebb fiú, Ferike. Tizenegy évesen is mindenben igyekezett az édesanyja segítségére lenni. A korát meghazudtoló ügyességgel és kötelességtudattal mindent megtett, hogy a rábízott feladatokat elvégezze. Ilyen eset volt az alábbi is.

Nagyanyám, Holovics Rozália gyermekeivel és anyósával

Egy késő őszi napon kukoricát mentek betakarítani az akkor még Dunakeszihez tartozó Kisalag imreházi részén lévő földjükre. Ferike büszkén vállalta a lovasfogatukon a kocsis szerepét, mert ebben már volt gyakorlata. Nagyanyám ezen a napon nem tudta senkire sem bízni a kisebb gyerekek felügyeletét, így nem mehetett velük. Összekészítették az elemózsiát, a lovaknak az abrakot, vizet, kézikosarakat, zsákokat, lópokrót. Hármasban indultak, egy napszámos asszony, egy korosabb férfi és Ferike. A háború miatt nehezen lehetett munkát találni. Induláskor Ferike vidáman szólt vissza, „minden rendben lesz édesanyám”. Mivel hosszú volt az út, Ferike igyekezett gyors haladásra nögatni a lovakat. A földjük az imreházi magaslaton volt, így meredekebb szakaszokon is haladtak. A kaptatós részen az út durva, lapos kövekkel volt megerősítve az esővíz eróziós hatása ellen. Az előző napokban is esett, így

a kocsitú helyenként zötyögőssé vált, de járható volt. Megérkezés után a kifogott lovakat ellátták takarmánnyal, majd szerényen munkához láttak. Mivel széles volt a kukoricaföld és a szomszéd földéken sem lehetett végighajtani kocsival, a kukoricaszárak levágásával nyiladékokat vágtak. Szép idő volt, így jól haladtak a kukoricacsövek törésével, melyeket kézikosarakkal a vágott út két oldalán kupacokba öntögettek. Ebéd után sem engedhettek pihenőt maguknak, mert végezni akartak a betakarítással. A törés végeztével megkezdtek a csövek felrakását a kocsira. A termés egy részét zsákokba rakták, azzal magasztották a kocsiodalt, hogy az összes kukorica följérjen. Csak a lovakat hajtó Ferike ült föl a szétterített lópokróra, lábait nekifeszítette a keresztbe elhelyezett kukoricás zsáknak, így tudta a gyeplővel fékezni a lovakat. Egy lejtős részen a zötyögőssé vált út annyira rázta a kocsi kerekeit, hogy a kukoricás zsákok meglazultak, és egy pillanat alatt lezuhantak, így nem maradt támasztéka Ferike lábának. Ő is a mélybe csúszott. Olyan szerencsétlenül esett, hogy a kerék keresztülment rajta. Rémület lett úrrá a kocsit gyalogosan kísérőkön. Az irányíthatatlan kocsi gyorsulni kezdett, a férfi, ahogy csak bírt a lovak után futott, nagy nehezen elkapta a kantárt, és így tudta lelassítani a fogatot. Az asszony rémülten hajolt a szerencsétlenül járt kislíj teste fölé, és kétségbe esve vizsgálta azt. Semmi életjelet nem észlelt, óvatosan átölelve, karjaiba véve vitte a már megállt kocsihoz. A rakomány egy részét lerakták a földre, a kocsin elengedték a kukoricát, letakarták a pokróccal, és óvatosan ráfektették a kislíjra. Kíméletes gyorsasággal indultak el hazafelé.

A Bem utcai házukkal szemben lakott a falu orvosa, dr. Cseresnyés Ernő, akit azonnal értesítettek az esetről. A doktor megvizsgálta a kislíjra, és szomorúan állapította meg a halálát. A fájdalom enyhítésére közölte, hogy a gyermek nem érzett semmi fájdalmat, a baleset pillanatában meghalt. A kocsit megérkezését hallva örömmel jött kinyitni a nagy kaput az édesanyja. Megtudva a történeteket szinte megbénult, magába roskadva a fájdalomtól leült a gang szélére, s ziháló zokogásban tört ki. Hosszú ideig nem is tudta, mi történt vele. Az összeszereglő szomszédok és rokonok időközben felravatalozták a kislíj holttestét. Értesítették a papot, s megkezdődött az éjszakai imádságos virrasztás. A fronton harcoló édesapát csak a temetésről tudták értesíteni. Amint eltávozást kapott, a temetőben meggyászolta és elsíratta elsőszülött fiát. Az idő múlásával lassan a fájdalom is enyhült. A család örökre szívébe zárta Ferike emlékét.

A gyarapodás évei

Az I. világháború befejeződésével nagy nehézségek után a csonka Magyarország sorsa is jobbra fordult, megindult az ország konszolidálódása. A családok is lassan túljutottak a megpróbáltatásokon. Nagyapám háborúból való hazajövetelével a gazdaságuk is gyarapodásnak indult. A főváros közelségének köszönhetően, s jó piaci lehetőség miatt, a paradicsomtermesztésből, valamint a spárgatermesztésből szép jövedelemre tettek szert. Abban az időben a gazdacsaládok fő megélhetőségét a földterület nagysága biztosította, ezért igyekeztek azt gyarapítani. Nagyapám is – gyermekei jövőjének megalapozásáért – szinte évente vett újabb és újabb földet, míg a birtok 32 kataszteri hold nagyságúra gyarapodott. A paradicsom termesztésére a barnahomok, míg a spárga termesztésére a sárgahomok föl-

dek voltak a legalkalmasabbak. A spárgát a piacra szállítás előtti este méret szerint osztályozták, csomagokba kötegettek, kora hajnalban hátikosárba rakták, és az első vonattal vitték a budapesti piacra eladni. A határ spárgatermesztésére legalkalmasabb földjeire épült később a házgyár.

Nagyapám a kornak megfelelően igyekezett modernizálni a gazdaságát. A villanyáram elterjedése előtti időben korszerűnek nevezhető „járgányt” vásárolt. Ezzel végezte a gazdaság gépeinek (szecskavágó, magdaráló stb.) hajtását. A járgány a lovak körbejáratásával forgatott kúpkerekek és tengelyek áttételén keresztül egy szíjtárcsát forgatott, amikhez bőrszík segítségével lehetett csatlakoztatni a meghajtani kívánt gépet. A korszerű eszközökkel felszerelt gazdasága mellett cséplőgépet is vásárolt, melyet bércepléssel hasznosított.

Szabó Ferenc nagyapám részt vett a falu közéletében is, erről tanúskodik az egykori községháza – ma városháza – főút felőli régi bejáratánál elhelyezett márványtábla, melyen a felsorolt esküdtek között az ő neve is szerepel. Abban az időben a módosabb gazdáknál divatba jött a cifraszoba, aminek falát szebbnél-szebb, egyedileg festett, esetenként névvel és dátummal is ellátott tállakkal díszítették. Ilyen tál látható a mellékelt fotón, amit sikerült megőriznem azok közül, melyek valamikor a cifraszobájuk falát díszítették.

Ennek a korszaknak a II. világháború utáni évek vetettek véget. Szerencsére az élete munkájának pusztulását Szabó Ferenc nagyapám nem érte meg. 1944-ben elhunyt.

A hanyatlás évei

Az 1948-ban hatalomra került kollaboráns proletárdiktatúra ellenségnek tekintette a szorgalmuk és tehetségük által gyarapodó családokat. Az özvegy nagyanyám is kuláklírára került. A rezsim szándékosan törekedett ezen családok tönkretételére. Az éves adót és a beszolgáltatást úgy állapították meg, hogy azt a család ne legyen képes befizetni. Jöttek a rekvirálások, először a lovak, tehenek, disznók, aprójószágok kerültek sorra, majd következett a cséplőgép. A legvégén árverésre kerültek a gépek, szerszámok, bútorok is. Odáig fajult a család kíméletlen kifosztása, hogy a végén a ruháikat már paradicsomos ládákban tárolták. A legaljasabb az volt, amikor lovas kocsival haladtunk

apámmal, és a mellettünk elhaladó magas beosztású tanácsi hivatalnoknő cinikusan és pökhendien odaszólt apámnak: „Mit csináljak az anyósával, fölakasztassam?” Lehet, hogy jópofa viccnek szánta, de nagyon otromba és visszataszító volt a megjegyzése. Az egésznek az volt az előzménye, hogy a szóban önkéntesnek mondott, de a valóságban előre meghatározott Békekölcson összegét nagyanyám nem tudta megfizetni. Szerencsére az akasztásból nem lett semmi, de a tisztességben megöregedett nagymamát pár napra Vácon leültették. Még így is szerencsebb volt, mint az a dunakeszi gazda, akit ez idő tájt ártatlanul kivégeztek az Andrássy út 60-ban.

Mivel nagyanyám a fiával, Szabó Jánossal egy házban lakott, így az ő családja is kuláknak minősült. A fiukkal, Szabó Lajossal egy osztályba jártam, a mai nevén Szent István Általános Iskolába, aki az osztály kimagaslóan legjobb tanulója volt. Mivel a család kuláknak számított, így középiskolába nem tanulhattam tovább. Én is ugyanolyan kulák unoka voltam, de mivel mi külön házban laktunk, így tovább tanulhattam a Váci Gépipari Technikumban. Amikor a megváltozott körülmények miatt eladásra került a nagyszülők portája, végleg lezárult egy korszak a család történetében. Mi utódok hálás szívvel emlékezünk meg az őseinkről, akik küzdelmes életükkel elősegítették a boldogságunkat. Hálás szívvel gondolok anyai nagyszüleimre, Szabó Ferencre (1877-1944) és Szabó Ferencnére sz. Holovics Rozáliára (1880-1962), és emléküknél ajánlom írásomat.

Nagyszüleim, Szabó Ferenc és Holovics Rozália

